

על הוראת עברית בבחיל

א. המפגש הראשון של מורים לעברית בריו דה ז'נרו, בחיל

צבי סמט

כמפגש הושם דגש על הצורך באקדמיזציה של מורי העברית, ונוסד חוג של 'חובבי העברית' – כל זאת על רקע המגמה ללמוד עברית, שהולכת ומתעצמת בברזיל, במיוחד בקרב הפרוטסטנטים האוונגליסטים, המעוניינים לקרוא את התנ"ך בלשון הקודש.

לומדי עברית רבים: פוטנציאל הסברתי

אירוע מיוחד במינו התרחש בסוף חודש אוקטובר 2003 בעיר ריו דה ז'נרו, ברזיל: המפגש הראשון של מורים לעברית מקומיים. הכנס הפגיש מורים יהודים ולא יהודים, חילוניים ודתיים (נוצרים מעדות שונות). היוזמה והארגון היו של המחלקה לפרוטוגזית-עברית¹ בפקולטה לשפות ולספרות של האוניברסיטה הפדראלית של ריו דה ז'נרו. יותר ממאתיים איש השתתפו בכל חמשת המושבים של התוכנית. רוב הדיונים היו על צורכי השתלמות של המורים ועל ההכרח למשוך עובדי הוראה אלה ללימודים פורמליים באוניברסיטאות (לרוב המורים אין תואר אקדמי בהוראת העברית, ובכלל זה למורים המלמדים בבתי הספר היהודיים). לצערנו, ראשי הקהילה היהודית וגם הנציגות הדיפלומטית הישראלית בברזיל לא העריכו עד היום נכונה את הפוטנציאל ההסברתי הטמון בציבורים אלה: מדובר באוהדי ישראל, אוהבי השפה העברית והעם היהודי, החולמים לבקר בישראל ולהעמיק את הידע שלהם בעברית תוך כדי שהות בה. חלק מראשי הקהילה היהודית ומנהלי בתי הספר היהודיים ראו את המפגש בחשדנות; וכשפנינו לשגרירות ישראל בבקשה לקבל חומר הסברתי על הארץ, בעיקר רשימת מוסדות ואולפנים שמוכנים לקבל לומדים לא יהודיים להשתלמות בעברית **בתשלום**, לא נענינו – והנימוק היה שמנסים למנוע כניסת עובדים זרים לישראל...

הלוגו של המפגש

צבי סמט הוא ראש החוג לעברית במחלקה לפרוטוגזית-עברית בפקולטה לשפות ולספרות של האוניברסיטה הפדרלית של ריו דה ז'נרו, ברזיל.
¹ בפקולטה לספרויות חובה ללמוד לתואר בפרוטוגזית בנוסף לכל ספרות/לשון זרה.

על מה דנו במפגש?

המפגש התנהל במשך יומיים (22-23 באוקטובר 2003) באחד מאולמי ההרצאות של הפקולטה לספרות של האוניברסיטה הפדרלית של ריו דה ז'נירו.

לקורא הישראלי בוודאי נראה מוזר שקהל רב, ובתוכו צעירים לא-יהודים רבים, מתעניין בהוראת השפה העברית. מסתבר שהמגמה ללמוד עברית הולכת ומתעצמת, במיוחד בקרב הפרוטסטנטים האוונגליסטים, שמספרם וחשיבותם הולכים וגדלים בחברה הברזילאית כיום. מטעמים דתיים רוצים בני דת זו לקרוא את התנ"ך בלשון הקודש.

הדיונים נערכו סביב חמישה נושאים:

1. הוראת העברית בעיר ריו דה ז'נירו: מי, איפה, כמה ואיך?²
2. הכשרת מורים לעברית;
3. הפקת חומר דידקטי להוראת עברית, כולל תערוכת אמצעים אור-קוליים וחומרים שפותחו על-ידי מורים;
4. מתודיקה של הוראה;
5. בדיקת אפשרויות לשיתוף פעולה בין העוסקים בהוראת העברית.

נושא שנוי במחלוקת: איזו עברית ללמד – תנ"כית או מודרנית? רוב המשתתפים סבורים שחייבים ללמוד את העברית של ימינו, גם כאשר היעד הסופי הוא קריאת התנ"ך; אך ישנם חוגים נוצריים המעוניינים אך ורק בלימוד העברית התנ"כית, לצורך קריאת התנ"ך בלשון המקור.

התרשמויות מהמפגש ותוכניות לעתיד

הדיונים נערכו באווירה נעימה ונלהבת. הקהל היה פעיל מאוד, שאל שאלות, הציע הצעות והביע את דעותיו בנושאים השרויים במחלוקת. יש צמא אמיתי לשיתוף פעולה, לקבלת מידע על חומרי הוראה והשתלמות. כמו כן הושם דגש על הצורך באקדמיזציה של המורים המלמדים בפועל.

אחת התוצאות המיידיות של הכנס הייתה התעניינות רבה יותר בקורסים בעברית לקהל הרחב, במסגרת ה-CLAC – Cursos de Línguas Abertas à Comunidade – קורסי שפות פתוחים לקהילה. לקורס שייפתח בתחילת שנת הלימודים הקרובה (מארס 2004), יש מספר גדול יותר של נרשמים.

המשתתפים נתבקשו למלא שאלוני הערכה וגם לרשום הערות, שאלות והצעות. לשאלה 'כל כמה זמן, לדעתך, כדאי לארגן מפגש מסוג זה?' - ענו 70% שכל שנה; 98% ענו 'כן' לשאלה 'האם המפגש תרם להבנת ההיצע והביקוש בהוראת העברית בריו?'. השאלה שבאה למדוד את שביעות רצונם הכללית של המשתתפים מן המפגש זכתה לתשובות חיוביות מאוד: 43% ענו 'מעולה', 46% 'טוב מאוד' ו-9% 'טוב'.

עוד תוצאה מרשימה של המפגש: נוסד חוג של חובבי העברית. תחילה התארגנה קבוצה שחשבה לייסד איגוד של המורים לעברית, אחר כך הוחלט לכלול בו גם את הסטודנטים. מהר

²על נושא זה פורסם מאמר *בהד האולפן החיט*, 84: 'היצע וביקוש בהוראת העברית בריו דה ז'נירו'.

מאוד זה הפך ליחוג יידידי העברית, אך בסוף נבחר השם 'חובבי העברית' (בפורטוגזית: Amantes do Hebraico, מהמילה amor – אהבה).

אפשר לראות את אתר 'חובבי העברית' באינטרנט בכתובת

<http://www.caebri.hpg.ig.com.br/amantes.htm>

בסיכום, אפשר להגיד שהפעולה החלוצית שלנו הייתה מוצלחת.

ב. הוראת עברית למבוגרים דתיים - נוצרים ויהודים - בבחיל

רנטו גרסיה

שני מוסדות – שתי פנים

לימוד העברית הוא כלי חשוב למבוגרים דתיים – יהודים ונוצרים כאחד, המעוניינים להתעמק בתנ"ך ובלמוד הקבלה. מאמר זה מתבסס על השוואה בין שני מוסדות דתיים שבהם מתקיימים שיעורים בעברית: בית הכנסת 'ארון הברית' בריו דה ז'נרו (המורה לעברית הוא רב בית הכנסת, מריו מאיר) והסמינר התיאולוגי (קתולי) 'סנטו אנטוניו' (מנהל המוסד והמורה לעברית הוא הכומר ג'רלדו דונדיסי).

בית הכנסת ארון הברית נמצא, כאמור, בעיר ריו דה ז'נרו; הסמינר התיאולוגי שוכן בעיר ז'ויו דה פורה, כ-180 ק"מ מריו. הלימוד בבית הכנסת הוא וולונטרי, והנתונים הרשומים בהמשך הם מהשנים 2000 ו-2001; בסמינר התיאולוגי הלימוד הוא חובה - בגלל הצורך בהכרת כתבי הקודש היהודים, שהם הבסיס של הדת הקתולית (6 חודשים), והנתונים הם מהשנים 2002 ו-2003.

שלי הלימוד הראשונים

בשני המוסדות הקושי הראשון היה לימוד אותיות הא-ב וצלילן,⁴ שכן רוב התלמידים היו 'אנאלפביתים' בעברית. חלק מהתלמידים היהודים התביישו להודות שלא ידעו קרוא וכתוב בעברית ולא רצו להשתתף בשיעורים הראשונים, אך כשהצטרפו לקבוצה בשלב מתקדם יותר התברר שלא יכלו להשתלב עקב קשיים בקריאה.

בבית הכנסת ארון הברית למדו מהספר **שפת ישראל**, שהודפס בקנדה בשנות ה-50 והיה מוכר לרבים מהלומדים; גם הסידור, ספר תהילים והתנ"ך בכלל שימשו חומר קריאה.

עיבדה ותרגמה מפורטוגזית: יהודית אורנשטיין.

רנטו גרסיה הוא בוגר החוג לעברית באוניברסיטה הפדרלית של ריו דה ז'נרו. היום הוא מלמד עברית בסמינר סנטו אנטוניו בז'ויו דה פורה.

³ הברזילאים מבטאים אותיות מסוימות באופן מיוחד (למשל, את ה-M בסוף מילה מבטאים כ-N; צליל הצירוף di הוא דג'י; לכן יש להם נטייה לבטא את האותיות העבריות כפי שמבטאים את האות הלטינית המקבילה. כך מילה כמו 'ילדים' הופכת ל'ילדג'ין'... (הערת המתרגמת).

כמו-כן השתמשו במשחק ילדים (לוח מגנטי עם האותיות), בקלטות שמע ובתקליטורים לשמיעת שירים בעברית. המשחק, הקלטות והתקליטורים היו גם בשימוש בכיתות הלימוד של הסמינר הקתולי. הספר, לעומת זאת, אינו מתאים למטרות הלימוד של הנוצרים, המעוניינים אך ורק בעברית התנ"כית, והמורה עצמו בסמינר הקתולי הכין את החומר הדידקטי. ישנם כמה ספרים ללימוד העברית מודפסים בברזיל, אך איכותם אינה מספקת והם אינם מתאימים לדוברי פורטוגזית, כיוון שתורגמו משפות אחרות, כמו אנגלית וגרמנית. למרות המטרה המוצהרת – לימוד עברית תנ"כית כדי לקרוא את ה-Bíblia - הלומדים גם מתעניינים במה שקורה בישראל ובעם היהודי.

כדי ללמוד את האותיות וצילין משתמשים בשני המקומות בקלטת שמע: התלמידים שומעים את צליל האות וחוזרים עליו, ובו בזמן רואים את האות בספר. בבית הכנסת לומדים את אותיות הדפוס והכתב, במוסד הנוצרי אך ורק את אותיות הדפוס. במשך תקופת ההסתכלות שלנו בשיעורים בבית הכנסת החליט המורה לעזוב את ספר הלימוד ולהתחיל ללמד לפי שיטת האולפן הישראלי: קריאה ללא ניקוד מההתחלה. הלומדים חששו מאוד, אך כשנוכחו לדעת שהמשימה היא אפשרית והם מצליחים, המוטיבציה גברה. היו גם שיעורים של דיבור בעברית בכיתה.

נתונים סטטיסטיים על הלומדים בשני המוסדות

להלן כמה נתונים על הלומדים בשני המוסדות:

(1 מין)

הסמינר התאולוגי סנטו אנטוניו		בית הכנסת ארון הברית		
12.2%	10	88.2%	60	נשים
87.8%	72	11.8%	8	גברים
100%	82	100%	68	סה"כ

אפשר לראות שרוב הלומדים בבית הכנסת הם נשים; בסמינר התאולוגי המצב הפוך.

(2 גיל)

הסמינר התאולוגי סנטו אנטוניו		בית הכנסת ארון הברית		
34.1%	28	17.6%	12	18-30
26.8%	22	23.6%	16	31-40
34.1%	28	39.7%	27	41-60
5%	4	19.1%	13	60+

למעלה מ-50% מהלומדים בבית הכנסת הם אנשים מעל גיל 41 – מצב מתבקש מכך שהלימוד הוא וולונטרי; בסמינר 60.9% מהסטודנטים הם מתחת לגיל 40, כמתבקש מהיותו מוסד לימוד פורמלי.

3) השכלה

הסמינר התאולוגי סנטו אנטוניו		בית הכנסת ארון הברית		
	-	1.5%	1	8 ש"ל
35.4%	29	11.8%	8	12 ש"ל
39.0%	32	54.4%	37	השכלה גבוהה
25.6%	21	32.3%	22	תואר שני/שלישי

למעלה מ-80% מהלומדים במסגרת בית הכנסת הם בעלי השכלה גבוהה; בין השאר, זה קשור בגיל של רובם. כדי ללמוד בסמינר דרושה השכלה תיכונית, אבל לומדים בו גם אנשים שיש להם כבר תואר אקדמי.

4) סיבות ללמוד עברית

הסמינר התאולוגי סנטו אנטוניו		בית הכנסת ארון הברית		
3.7%	3	32.3%	22	סיבה דתית
-	-	26.6%	18	חיזוק ידע קודם
14.6%	12	19.1%	13	צורך לימודי/מקצועי
-	-	17.6%	12	הנאה
1.2%	1	4.4%	3	סקרנות
80.5%	66	-	-	תוכנית הלימודים

אפשר לראות שרוב הסטודנטים בסמינר ענו שהם לומדים עברית מפני שזה מקצוע חובה; למרות זאת, בטבלה למטה רואים ש-39% מתוכם מתכוונים להמשיך בלימודים. האם מפני שתחילה לא באו מרצונם ללמוד עברית, אך כשהכירו את השפה ונחשפו לתרבות זה עורר את תאבונם?

בין לומדי בית הכנסת הסיבות אישיות יותר (סיבה דתית + חיזוק ידע קודם = 58.9%), אבל רק 25% הביעו רצון להמשיך ללמוד.

5) חושבים להמשיך ללמוד עברית

סמינר תיאולוגי סנטו אנטוניו		בית הכנסת ארון הברית		
39.0%	32	36.8%	25	כן
28.0%	23	20.6%	14	לא
33.0%	27	42.6%	29	לא יודעים

נתונים נוספים

עוד כמה נתונים: בין 68 הלומדים במסגרת בית הכנסת, 6 הגדירו את עצמם כלא יהודים; בשני המוסדות פחות מ-40% הביעו כוונה להמשיך ללמוד עברית. רוב הלומדים (85.2% מהלומדים בבית הכנסת ו-70.7% מתלמידי הסמינר) חושבים שעברית היא 'שפה יפה'. לגבי הקושי, יש הבדל: בין הלומדים בבית הכנסת, 60.3% סבורים שהיא שפה קלה, לעומת 68.3% מתלמידי הסמינר, החושבים שהיא שפה קשה – האם זה משום שהיהודים למדו בעבר מעט עברית או הכירו אותה בדרך זו או אחרת? או שמא ההזדהות החזקה שלהם עם מה שהעברית

מייצגת בשבילם מבחינה תרבותית ולאומית גורמת להם לחוש שהם יכולים ללמוד אותה ביתר קלות?

התפתחויות בהוראת העברית בברזיל

לימוד העברית הוא משימה די קשה לדובר הפורטוגזית, בגלל השוני המהותי בין שתי הלשונות. בנוסף לכך, במשך הרבה שנים, גם בבתי הספר היהודים, לא היו מספיק מורים מוסמכים ושיטת הלימוד התבססה בעיקר על הדקדוק, בלי דגש על התקשורת. עקב זאת התלמידים השתעממו ולא רצו ללמוד את השפה.

בשנות ה-80 התחילה התפתחות של מרכזי לימוד המלמדים לפי שיטת האולפן הישראלי, והישגי הלומדים השתפרו עקב כך. מגמה זו מתגברת בקרב החוגים העוסקים בהוראת העברית.